

9. Osman v. the United Kingdom. European Court of Human Rights. Judgment of 28 October 1998 // EHRR. – Vol. 29. – P. 245.
10. Asian Agricultural Products Ltd. (AAPL) v. Sri Lanka (1990) // ICSID. – Case № ARB/87/3. – P. 526- 573. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita1034.pdf>.
11. Noble Ventures, Inc. (Noble) v. Rom / ICSID. – Case N ARB/01/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ita.law.uvic.ca/documents/Noble.pdf> (2005).
12. Маммадов С. «Зонтиковая» оговорка в практике международного инвестиционного арбитража. Часть 2 / С. Маммадов. – Государство и право [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kvazar1.ru/publ/20-1-0-298>
13. Гражданский кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.garant.ru/10164072/>
14. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
15. Лукашук И. И. Право международной ответственности / И. И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 405 с.

УДК 341+349.6

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФАУНА» У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Гузь В.М.,

аспірант кафедри міжнародного права

Львівський національний університет імені Івана Франка

Незважаючи на той факт, що у низці міжнародно-правових актів у сфері захисту навколишнього середовища згадується поняття фауни (Конвенція про охорону мігруючих видів дикої фауни 1979 р., Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі 1979 р., Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р. тощо), у жодному з них не надано визначення даного терміну. У даній статті автором проаналізовано використання поняття «фауна» та його аналогів у міжнародному праві. Досліджено історію походження вказаного терміну та його етимологію. Наведено основні приклади використання поняття у рамках міжнародно-правових актів у сфері міжнародно-правової охорони дикої фауни, зокрема визначено його основні ознаки, сформульоване авторське визначення цього терміну.

Ключові слова: фауна, дикі тварини, види дикої фауни, міжнародно-правова охорона.

Гузь В.Н. / К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ «ФАУНА» В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ / Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Украина

Несмотря на тот факт, что в ряде международно-правовых актов в сфере защиты окружающей среды упоминается понятие фауны (Конвенция об охране мигрирующих видов дикой фауны 1979 г., Конвенция об охране дикой флоры и фауны и природных сред обитания в Европе 1979 г., Конвенция о международной торговле видами дикой фауны и флоры, находящимися под угрозой исчезновения 1973 г. и др.), ни в одном из них не дано определение данного термина. В данной статье автором проанализированы использование понятия «фауна» и его аналогов в международном праве. Исследована история происхождения указанного срока и его этимология. Приведены основные примеры использования понятия в рамках международно-правовых актов в сфере международно-правовой охраны дикой фауны, в частности определены его основные признаки, сформулировано авторское определение этого термина.

Ключевые слова: фауна, дикие животные, виды дикой фауны, международно-правовая охрана.

Huz V.M. / THE DEFINITION OF THE TERM «FAUNA» IN INTERNATIONAL LAW / Lviv National University named after Ivan Franko, Ukraine

Despite of the fact that the concept of fauna is mentioned in a number of international instruments in the sphere of protection of the environment (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Fauna 1979, the Convention on the protection of wild flora and fauna and natural habitats in Europe 1979, the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Endangered in 1973 etc.), none of these international legal instruments defines the term.

In this article the concept of usage of the term «fauna» and its analogues in international law are analyzed by the author. The history of the origin of this concept and its etymology are also examined. In this article, the basic examples of the usage of the concept within international legal acts in the field of international legal protection of wild fauna are given, and, particularly, its main features are defined. In addition, the author's definition of the term is formulated.

Key words: fauna, wild animals, species of wild fauna, international legal protection.

Розширення міжнародної співпраці у сфері охорони навколишнього середовища, неспівмірність темпів науково-технічного прогресу та інтенсивності природокористування, а також екологічні, кліматичні та антропогенні чинники зумовили необхідність координації дій для вирішення екологічних проблем на міжнародному рівні. При цьому, з огляду на складність і комплексність міжнародного права навколишнього середовища, окремі проблеми виникають вже на рівні узгодження та використання термінології, як у рамках міжнародного, так і національного права, що зумовлювало і продовжує зумовлювати потребу в дослідженні актуальних загально-теоретичних аспектів та організаційно-правових засад у вказаній сфері.

Незважаючи на той факт, що у низці міжнародно-правових актів у сфері захисту навколишнього середовища згадується поняття фауни (Конвенція про охорону мігруючих видів дикої фауни 1979 р. [1], Конвенція про охорону

дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі 1979 р. [2], Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р. [3] тощо), у жодному з них не подано визначення даного терміну. Тому, у рамках даної статті, з метою повного і всебічного розуміння, проаналізуємо дане питання з різних точок зору, зокрема (але не виключно) з точки зору міжнародного права.

Окремі аспекти досліджуваного питання розглядалися на рівні наукових статей, монографій та дисертацій В.А. Чіваріна, І.В. Хаманева, О.С. Колбасова, Р.Б. Рюміної, А.М. Сонцева, Д.О. Сівакова, А.Н. Меркур'єва, Е.В. Труніна, Н.С. Ляпустіна, Г.М. Жеребкіна, П.В. Фоменко, М.М. Копилова, С.М. Копилова, А.М. Сухаренко та ін.

З етимологічної точки зору, слово фауна походить від лат. Fauna – давньоримська богиня лісів, полів та звірів. Під даним поняттям розуміють сукупність тварин, що склалися історично й населяє (або населяла в давні часи) певну те-

риторію [4]. Термін вперше був вжитий у 1745 році Карлом Ліннеєм у назві його праці «Fauna Suecica» [5].

У словнику-довіднику відомого вченого-зоолога, професора М.Ф. Реймерса, поняття фауни розглядається крізь призму двох основних ознак як: 1) еволюційно-історично сформовану сукупність усіх видів тварин, що живуть чи жили у геологічному минулому на даній території (акваторії); 2) список видів тварин, що мешкають на даній території (акваторії – для водних тварин) [6].

У науковій літературі зустрічаються позиції, які пояснюють відсутність визначення поняття «фауна» в силу його поширення [7] і навіть трактують його як інтернаціональне, оскільки воно є широко згадуваним у міжнародно-правових актах [8]. Водночас, підкреслюється той факт, що для правильного розуміння і застосування правових актів має значення закріплення у ньому ключових понять, що дозволяє закріпити єдиний підхід до регулювання однотипних відносин [9].

Переважає більшість міжнародних правових актів у даній сфері підтримує такий підхід і відштовхується від загальноприйнятого розуміння змісту поняття «фауна», щоправда, окреслюючи його ознаки, притаманні суто у рамках міжнародного права.

Водночас, наприклад, Конвенція про рибальство та збереження живих ресурсів відкритого моря [10] та Конвенція про континентальний шельф [11] оперують поняттями «риба та інші живі морські ресурси». Фактично, дані конвенції зводять поняття фауни до територіального критерію, адже мова йде суто про охорону видів у межах відкритого моря та, відповідно, континентального шельфу. Водночас, у значно розширеному вигляді принципи та ідеї, закріплені цією Конвенцією, отримали розвиток у Конвенції ООН з морського права [12], яка регулює правила використання живих ресурсів як загалом (у межах виключної економічної зони (стаття 62), у частині, так і збереження і збільшення запасів асоційованих видів (стаття 63), заходів, які виявляються необхідними для збереження ресурсів відкритого моря (стаття 117; 119), далеко мігруючих видів (стаття 64; Додаток 1), морських ссавців (статті 65; 120), а також анадромних, катадромних та т.зв. «сидячих» видів (статті 66-68), зокрема. Водночас, стаття 145 згадує і про недопущення заподіяння шкоди «флорі та фауні морського середовища», чим, на нашу думку, перетворює вказану Конвенцію, яка є основним джерелом морського права, на один з найбільш комплексних та всеохоплюючих актів у сфері захисту морської фауни та її видів.

Ще одну ознаку вводить Рамсарська конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів [13]. Окрім загальної охорони флори і фауни болотних угідь, Конвенція виділяє, що «для цілей цієї Конвенції водоплавними птахами є птахи, які екологічно залежать від водно-болотних угідь», тобто, акцентує увагу на стані існування тварин (умовах та місці їх перебування) по відношенню до навколишнього середовища.

Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 р. відштовхується від загального визначення поняття «фауна», водночас, обмежуючи свою дію лише видами, вказаними у відповідному додатку, додаючи до територіальної та історичної ознаки такий критерій, як закріплення переліку видів, що потребують охорони, у конкретному правовому акті. Схожа позиція знайшла своє відображення і у Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин 1979 р. (за винятком того, що вона замінює поняття «фауна» тотожним за змістом (по відношенню до тексту Конвенції) поняттям «види диких тварин») та у Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р., яка замінює поняття «фауна», звуживши його зміст до поняття «будь-яка тварина».

Водночас, у деяких випадках до фауни відносять конкретні види (Міжнародна конвенція щодо регулювання китобійного промислу 1946 р. [14], Європейська конвенція про захист тварин при міжнародних перевезеннях 1968 р. ETS № 065 [15]), що підлягають особливій охороні, або ставляться вимоги щодо захисту тварин, серед яких збереження корисної фауни [16].

Щодо використання поняття фауни у рамках діяльності країн Європейського Союзу, то, наприклад, Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей [17], використовує поняття «тварина», яке у вказаній Конвенції означає будь-яку живу хребетну тварину, що не належить до людського роду, включаючи паразитуючі та/або відтворючі личинкові форми, за винятком інших зародкових чи ембріональних форм [18].

Досить цікава позиція викладена у Європейській конвенції про захист домашніх тварин 1987 року [19]. Незважаючи на назву, цей документ охороняє не тільки домашніх тварин, а і представників дикої фауни (преамбула, статті 2; 4; 14). Водночас, це один з небагатьох актів у сфері міжнародно-правової охорони фауни, який намагається дати визначення охоронюваним об'єктам. Так, ст. 1 цієї Конвенції оперує поняттям «домашня тварина», під яким мається на увазі будь-яка тварина, яку утримує чи збирається утримувати людина, зокрема у своїй оселі для власного задоволення й товариства [20]. З цього визначення виключені тварини, утримувані для виробництва харчових продуктів, вовни, шкіри та хутра або для інших господарських, експериментальних чи наукових цілей, використання в зоопарках, цирках, на виставках тощо. Водночас, визначення дається за допомогою типової логічної помилки *idem per idem*, оскільки поняття «домашня тварина» розкривається через поняття «тварина».

У основних директивах зі сфери захисту фауни знову ж керуються закріпленням переліків конкретних видів і середовищ існування, які містяться у додатках до відповідних директив. При цьому переліки видів дикої флори та фауни та природних середовищ існування (у Додатках I та II до Директиви щодо середовищ існування [21]), входять із важливості цих видів і середовищ для Співтовариства – переліки передбачають ті види та середовища існування, що мають значення на рівні Співтовариства. Дана Директива спрямована на підтримання та відновлення лише таких природних середовищ існування та видів дикої фауни та флори, які мають значення на рівні Співтовариства. На відміну від цієї директиви, Директива про охорону диких птахів [22] охоплює усі види диких птахів, що населяють територію держав-членів [23].

Тобто, виходячи із основних завдань, які ставляться країнами ЄС у вказаній сфері, міжнародно-правові акти Європейського Союзу дають визначення поняття «фауна», виходячи із загальних тенденцій, притаманних міжнародному праву при вирішенні цього питання.

Таким чином, фауні у міжнародному праві притаманні наступні ознаки:

1) це сукупність видів тварин (або один вид) – під міжнародно правовою охороною може перебувати як фауна загалом, так і окремі її види, що визначається конкретним міжнародно-правовим актом і/або додатками до нього або на рівні судової практики [24], при цьому, така охорона може надаватися як у прямій формі (шляхом, скажімо, прямої вказівки на необхідність захисту конкретних видів), так і у більш абстрактній формі (шляхом встановлення охорони природної спадщини [25], середовищ існування [26] тощо);

2) тварини історично і/або географічно проживають/перебувають на тій чи іншій території або у межах конкретного природного середовища на постійній чи тимчасовій основі (наприклад, на період міграції, нересту, зимування тощо) – водночас, потрібно враховувати, що

міжнародно-правова охорона фауни не припиняє свою дію у випадку перетину державних кордонів представниками фауни;

3) незалежно від таксономічної належності, стану, умов існування, стадії розвитку та цінності для науки, господарства, промисловості та інших сфер життя (тобто, під міжнародно-правовою охороною перебувають види, які перебувають як у вільному стані, так і ті, що перебувають у неволі, як ембріони/лялечки, так і дорослі особи, як ті, які мають роль і значення для господарської чи наукової діяльності, так і ті, які є цінними виключно як творіння Природи і т.д.);

4) перебувають під охороною як окремих міжнародно-правових актів, спрямованих, зокрема, на їх захист, так і міжнародного права в цілому [27].

Виходячи з наведеного вище, пропонуємо наступне визначення поняття фауни у міжнародному праві: це охоронювана нормами міжнародного права історично сформована сукупність видів тварин, які тимчасово або постійно проживають чи перебувають на певній території або у межах певного середовища, незалежно від їх рівня розвитку, стану (умов) існування та цінності для науки та інших сфер життя.

На нашу думку, таке визначення дозволяє у повній мірі ідентифікувати на основі притаманних ознак, види дикої фауни, як об'єкт правової охорони норм міжнародного права, що сприятиме їх подальшому вдосконаленню і розвитку. Водночас, на нашу думку, недоцільним є проведення надмірної уніфікації термінології у вказаній сфері, зважаючи на складність та багатогранність такого об'єкта та особливості його правової охорони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин 1979 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_136/print1389887417661226.
2. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_032/print1398673166969949
3. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_129/print1398673166969949
4. Словник іншомовних слів / Уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. Думка, 2000. – С. 606.
5. Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Linnaeus
6. Реймерс Н. Ф. Природопользование : словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. – М. : Мысль, 1990. – 676 с.
7. Кольяк А. С. К вопросу о защите прав животных / А. С. Кольяк // Современные научные исследования и инновации. – Август 2011. – № 4 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://web.snauka.ru/issues/2011/08/1915> (дата обращения: 25.05.2014).
8. Тихий П. Дика фауна як об'єкт екологічних правовідносин / П. Тихий // Право України. – 1999. – № 2. – С. 65
9. Пузевич А. Н. Понятие и признаки животных как объекта гражданского права / А. Н. Пузевич // Юридическая наука. – 2011. – № 4. – С. 77–78.
10. Конвенция ООН по морскому праву : проблемы трансформации режима [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/fisheries58.pdf
11. Сборник статей по итогам круглого стола «Энергетическая безопасность» [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/conts.pdf
12. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_057/print1386059638141205
13. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/waterfowl.shtml
14. Международная Конвенция по регулированию китобойного промысла (Вашингтон, 02 декабря 1946 г.) // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1949. – № 16.
15. Европейская конвенция о защите животных при международной перевозке ETS № 065 (Париж, 13 декабря 1968 г.) // Сборник международных договоров СССР. – М., 1994.
16. Книш В. І. Щодо поняття правової охорони об'єктів тваринного світу / В. І. Книш // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 153–158.
17. European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/123.htm>.
18. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей 1986 року (офіційний переклад) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_137.
19. European Convention for the Protection of Pet Animals [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/125.htm>.
20. Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 року (офіційний переклад) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a15.
21. Директива Ради 92/43/ЄЕС про збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори від 22 червня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua%3Byandsearch%4.872873056709807>
22. Директива 79/409/ЄЕС про збереження диких птахів від 25 квітня 1979 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newtest.menr.gov.ua/media/files/adapt%20zakon/5.5%20Nature%20Protection/Table%20of%20Concordance%20Wild%20Birds_final.pdf
23. Микієвич М. М. Європейське право навколишнього середовища. Навчальний посібник / М. М. Микієвич, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова. – Львів, 2004. – 307 с.
24. Nicaragua institutes proceedings against Costa Rica with regard to «violations of Nicaraguan sovereignty and major environmental damages to its territory» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/files/152/16857.pdf>.
25. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_089.
26. Международное соглашение по тропической древесине 2006 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://treaties.un.org/doc/source/RecentTexts/XIX_46_russian.pdf.
27. Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan: New Zealand intervening) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/files/148/18162.pdf>.